

[Time: 3 Hrs]

[Marks:100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:**
- 1. All questions are compulsory. Attempt Sub question (A) or (B) of Question no. 5**
 - 2. Figures to the right indicate full marks.**
 - 3. Students answering in the regional language should refer in case of doubt to the main text of the paper in English.**

Q.1	Answer any two questions of the following:
a. Explain Sen's capability approach.
b. Discuss Millennium Development Goals.
c. Distinguish between Economic growth and Economic development.	20
Q.2	Answer any two questions of the following:
a. Explain Big Push Theory.
b. Explain Schumpeter's Theory of Development.
c. Explain the Lewis Model of Unlimited Supply of Labour.	20
Q.3	Answer any two questions of the following:
a. Discuss the role of Education, Health and Nutrition in Human Capital.
b. Explain the meaning and Measurement of Poverty.
c. What are the causes and impact of urbanization?	20
Q.4	Answer any two questions of the following:
a. Explain the role of infrastructure in economic development.
b. Discuss the types of Economic Planning.
c. Explain Schumpeter's concepts of Intermediate and Appropriate technology.	20
Q.5	(A) Write short notes on any two of the following.
a. Green GDP
b. Rostow's Stages of Growth
c. Inclusive Growth
d. Distinction between labour intensive and capital intensive technology	20
(OR)		
	(B) Select an appropriate option for the following.
1. If a country's GDP rises but income inequality worsens, it signifies:
a. Economic growth without development
b. Both growth and development
c. Neither growth nor development
d. Sustainable development	20

2. Which dimension is NOT included in the HDI?
 - a. Standard of living
 - b. Political freedom
 - c. Life expectancy
 - d. Educational attainment
3. The Sarva Shiksha Abhiyan was primarily aimed at achieving which MDG?
 - a. Promote gender equality
 - b. Achieve universal primary education
 - c. Improve maternal health
 - d. Combat diseases
4. Which Indian initiative aligns with ensuring environmental sustainability under MDGs?
 - a. Namami Gange
 - b. Digital India
 - c. Pradhan Mantri Awas Yojana
 - d. Skill India
5. The Gender Development Index (GDI) measures disparities in:
 - a. Employment opportunities
 - b. HDI achievements between genders
 - c. Wage gaps in industries
 - d. Political participation rates
6. The Critical Minimum Effort Thesis emphasizes:
 - a. Small, gradual investments for economic growth
 - b. A threshold level of investment to escape underdevelopment traps
 - c. Social welfare programs for poverty alleviation
 - d. Agricultural development as the primary driver of growth
7. In the Harrod-Domar model, economic growth depends on:
 - a. Capital accumulation and savings rate
 - b. Natural resources
 - c. Technological stagnation
 - d. Population growth
8. According to Ragnar Nurkse, disguised unemployment is most prevalent in:
 - a. Urban industrial areas
 - b. Rural agricultural economies
 - c. Developed countries
 - d. Export-driven sectors

9. According to Schumpeter, "creative destruction" refers to:
- Replacement of outdated industries with innovative ones
 - Planned obsolescence of products
 - Economic growth through environmental degradation
 - Deliberate destruction of capital
10. According to Leibenstein, achieving economic growth requires:
- Overcoming obstacles through incremental policy changes
 - Sustained efforts above a critical minimum threshold
 - Relying on foreign aid and support
 - Focus on industrial exports
11. Which of the following is NOT a component of human capital?
- Education
 - Health
 - Infrastructure
 - Nutrition
12. Inequality is commonly measured using:
- Human Development Index (HDI)
 - Gini coefficient
 - Purchasing power parity
 - Consumer price index
13. Redistribution of wealth to reduce inequality can be achieved by:
- Progressive taxation
 - Increased subsidies for corporations
 - Encouraging monopolies
 - Reducing minimum wages
14. Self-Help Groups (SHGs) are:
- Large corporations providing employment
 - Small, community-based groups promoting savings and credit
 - Government-run banks offering subsidies
 - Agricultural cooperatives
15. Microfinance primarily benefits:
- Large-scale industries
 - Urban elite
 - Marginalized and low-income groups
 - Established corporations

16. Technology contributes to economic development by:

- a. Replacing labor entirely
- b. Increasing productivity and efficiency
- c. Reducing capital investments
- d. Restricting market expansion

17. The adoption of green technology in economic development primarily aims to:

- a. Increase fossil fuel usage
- b. Reduce environmental degradation
- c. Lower production costs at any cost
- d. Promote unsustainable growth

18. Which of the following is NOT an example of green technology?

- a. Solar energy systems
- b. Wind turbines
- c. Coal-fired power plants
- d. Energy-efficient appliance

19. Economic planning refers to:

- a. Government intervention in resource allocation to achieve development goals
- b. Natural market adjustments
- c. Focus on luxury goods production
- d. Tax reduction policies

20. Technology contributes to economic development by:

- a. Replacing labor entirely
- b. Increasing productivity and efficiency
- c. Reducing capital investments
- d. Restricting market expansion

[वेळ: ३ तास]

[गुण: १००]

कृपया तुम्हाला योग्य प्रश्नपत्रिका मिळाली आहे का ते तपासा.

- सूचना: १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत. प्रश्न क्र. ५ मध्ये (अ) व (ब) उप प्रश्नांमधील कोणताही एक उप प्रश्न सोडवा.
 २. उजवीकडील आकडे पूर्ण गुण दर्शवतात.
 ३. प्रादेशिक भाषेत उत्तर देणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी शंका असल्यास पेपरच्या मुख्य मजकुराचा इंग्रजीमध्ये संदर्भ द्यावा.

- प्र.१ खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (२०)
 अ) सेन यांचा क्षमता दृष्टिकोन स्पष्ट करा.
 ब) सहस्र विकास ध्येयांची चर्चा करा.
 क) आर्थिक वाढ आणि आर्थिक विकास यातील फरक स्पष्ट करा.
- प्र.२ खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (२०)
 अ) मोठा धक्का सिद्धांत स्पष्ट करा.
 ब) शुम्पीटरचा विकास सिद्धांत स्पष्ट करा.
 क) अमर्यादित श्रम पुरवठ्याचे लुईस प्रतिमान स्पष्ट करा.
- प्र.३ खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (२०)
 अ) मानवी भांडवलात शिक्षण, आरोग्य आणि पोषण याच्या भूमिकेवर चर्चा करा.
 ब) गरिबीचा अर्थ आणि मापन स्पष्ट करा.
 क) शहरीकरणाची कारणे आणि परिणाम काय आहेत?
- प्र.४ खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (२०)
 अ) आर्थिक विकासात पायाभूत सुविधांची भूमिका स्पष्ट करा.
 ब) आर्थिक नियोजनाच्या प्रकारांची चर्चा करा.
 क) शुम्पीटरच्या मध्यवर्ती आणि योग्य तंत्रज्ञानाच्या संकल्पना स्पष्ट करा.
- प्र.५ (अ) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीप लिहा. (२०)
 अ) हरित जीडीपी
 ब) रोस्टोच्या वाढीचे टप्पे
 क) सर्वसमावेशक वाढ
 ड) श्रम-केंद्रित आणि भांडवल-केंद्रित तंत्रज्ञानामध्ये फरक
 किंवा
 (ब) खालीलपैकी योग्य पर्याय निवडा. (२०)
 १. जर एखाद्या देशाचा जीडीपी वाढला परंतु उत्पन्न असमानता वाढली, तर ते _____ सूचित करते.
 अ) विकासाशिवाय आर्थिक वाढ
 ब) वाढ आणि विकास दोन्ही
 क) ना वाढ ना विकास
 ड) शाश्वत विकास

२. मानव विकास निर्देशांक मध्ये कोणता परिमाण समाविष्ट नाही?

- अ) राहणीमानाचा दर्जा
- ब) राजकीय स्वातंत्र्य
- क) आयुर्मान
- ड) शैक्षणिक प्राप्ती

३. सहस्र विकास ध्येयासाठी भारत सरकारच्या सर्व शिक्षा अभियानाने सहस्र विकास ध्येयाचे कोणते उद्दिष्ट्य सध्या होते?

- अ) लैंगिक समानतेला प्रोत्साहन देणे
- ब) सार्वत्रिक प्राथमिक शिक्षण मिळवणे
- क) माता आरोग्य सुधारणे
- ड) रोगांचा सामना करणे

४. सहस्र विकास ध्येय अंतर्गत पर्यावरणीय शाश्वतता सुनिश्चित करण्यासाठी कोणता भारतीय उपक्रम सरेखित करतो?

- अ) नमामि गंगे
- ब) डिजिटल इंडिया
- क) प्रधानमंत्री आवास योजना
- ड) स्किल इंडिया

५. लिंग विकास निर्देशांक (GDI) खालील _____ विषमता मोजतो.

- अ) रोजगाराच्या संधी
- ब) लिंगांमधील HDI यश
- क) उद्योगांमध्ये वेतनातील तफावत
- ड) राजकीय सहभागाचे दर

६. लीबिन्स्टिनचा गंभीर किमान प्रयत्न सिद्धांत _____ यावर जोर देतो.

- अ) आर्थिक वाढीसाठी लहान, हळूहळू गुंतवणूक
- ब) अविकसित सापळ्यांमधून सुटण्यासाठी गुंतवणुकीची सुरुवात पातळी
- क) गरिबी निर्मूलनासाठी सामाजिक कल्याण कार्यक्रम
- ड) कृषी विकास हा विकासाचा मुख्य चालक आहे

७. हॅरॉड-डोमर प्रतिमांमध्ये, आर्थिक वाढ _____ यावर अवलंबून असते

- अ) भांडवल संचय आणि बचत दर
- ब) नैसर्गिक संसाधने
- क) तांत्रिक स्थिरता
- ड) लोकसंख्या वाढ

८. रमनार नरकसेच्या मते, प्रच्छन्न बेरोजगारी _____ सर्वात जास्त प्रचलित आहे

- अ) शहरी औद्योगिक क्षेत्रामध्ये
- ब) ग्रामीण कृषी अर्थव्यवस्थेमध्ये
- क) विकसित देशांमध्ये
- ड) निर्यात-चालित क्षेत्रामध्ये

९. शुम्पीटरच्या मते, "सर्जनशील विनाश" _____ याचा संदर्भ आहे.

- अ) कालबाह्य उद्योगांच्या जागी नाविन्यपूर्ण उद्योग
- ब) उत्पादनांची नियोजित अप्रचलितता
- क) पर्यावरणाच्या न्हासाद्वारे आर्थिक वाढ
- ड) भांडवलाचा जाणीवपूर्वक नाश

१०. लीबेस्टाईनच्या मते, आर्थिक वाढ साध्य करण्यासाठी _____ आवश्यक आहे.

- अ) वाढीव धोरणात्मक बदलांद्वारे अडथळ्यांवर मात करणे
- ब) गंभीर किमान सुरुवात वर सतत प्रयत्न
- क) परदेशी मदत आणि पाठिंब्यावर अवलंबून राहणे
- ड) औद्योगिक निर्यातीवर भर देणे

११. खालीलपैकी कोणता घटक मानवी भांडवलाचा घटक नाही

- अ) शिक्षण
- ब) आरोग्य
- क) पायाभूत सुविधा
- ड) पोषण

१२. असमानता सामान्यतः _____ वापरून मोजली जाते.

- अ) मानव विकास निर्देशांक (HDI)
- ब) गिनी गुणांक
- क) क्रयशक्ती समता
- ड) ग्राहक किंमत निर्देशांक

१३. असमानता कमी करण्यासाठी संपत्तीचे पुनर्वितरण _____ याद्वारे साध्य केले जाऊ शकते.

- अ) प्रगतीशील कर आकारणी
- ब) महामंडळांसाठी वाढीव अनुदाने
- क) मक्तेदारीला प्रोत्साहन
- ड) किमान वेतन कमी करणे

१४. स्वयं-मदत गट (SHG) _____ आहेत.

अ) मोठ्या कंपन्या रोजगार देणाऱ्या
गट

क) सबसिडी देणाऱ्या सरकारी बँका

ब) बचत आणि क्रेडिटचा प्रचार करणारे छोटे, समुदाय-आधारित

ड) कृषी सहकारी संस्था

१५. सूक्ष्म वित्ताचे प्रामुख्याने _____ फायदे होतात

अ) मोठे उद्योगांना

ब) शहरी उच्चभूना

क) उपेक्षित आणि कमी उत्पन्न गटांना

ड) महामंडळे स्थापन करण्यासाठी

१६. तंत्रज्ञान आर्थिक विकासात _____ योगदान देते.

अ) श्रम पूर्णपणे बदलण्यासाठी

क) भांडवली गुंतवणूक कमी करणे साठी

ब) उत्पादकता आणि कार्यक्षमता वाढवण्यासाठी

ड) बाजाराच्या विस्तारावर मर्यादा घालण्यासाठी

१७. आर्थिक विकासामध्ये हरित तंत्रज्ञानाचा अवलंब करण्याचे _____ मुख्य उद्दिष्ट आहे.

अ) जीवाश्म इंधनाचा वापर वाढवणे

क) कोणत्याही किंमतीत कमी उत्पादन खर्च करणे

ब) पर्यावरणाचा न्हास कमी करणे

ड) शाश्वत वाढीस प्रोत्साहन देणे

१८. खालीलपैकी कोणते हरित तंत्रज्ञानाचे उदाहरण नाही?

अ) सौर ऊर्जा प्रणाली

क) कोळशावर चालणारे पॉवर प्लांट

ब) पवन टर्बाइन

ड) ऊर्जा-कार्यक्षम उपकरण

१९. आर्थिक नियोजनाचा _____ संदर्भ आहे.

अ) विकासाची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी संसाधन वाटपात सरकारी हस्तक्षेप

क) लवझरी वस्तूंच्या उत्पादनावर भर

ब) नैसर्गिक बाजार समायोजन

ड) कर कपात धोरणे

२०. तंत्रज्ञान आर्थिक विकासात _____ योगदान देते.

अ) श्रम पूर्णपणे बदलण्यासाठी

ब) उत्पादकता आणि कार्यक्षमता वाढवण्यासाठी

क) भांडवली गुंतवणूक कमी करण्यासाठी

ड) बाजार विस्तार प्रतिबंधित करण्यासाठी
